

Til minne

Elsa Marie Torsteinsen

* 19.10.1934 - † 17.3.2023

Til familien

Takk for tilliten du har vist oss ved å velge
Bodin Gravferd
ved Elsa Marie Torsteinsen sin begravelse.

Seremonileder: Aksel Magnus Bjerke
Organist: Henrik Bechstrøm
Solist: Marianne Breivik

Med vennlig hilsen
Vanja Grønhaug

Bodin Gravferd

Vår alles kjære

Elsa Marie Torsteinsen

født 19. oktober 1934,
døde fra oss 17. mars 2023

Bodø

*Et hjerte av godhet sluttet å slå, en gavmild hånd har dovnnet.
Vondt å miste, vondt å forstå, men hvile fikk du da du sovnet.*

**Frank Bjarne
Ragnhild
Ole Eirik**

**Hanne
Christopher
Elin**

**Marita og Thomas, Katrin og William, Silje og Espen,
Richard, Matthew, Karoline, Helene og Tobias, Brage, Synne**

**Fridtjof og Aud, Brit og Ronald, Gjertrud
(søsken)**

Øvrige familie og venner

Begraves fra Bodin kirke til Bodø kirkegård, tirsdag 28. mars kl. 10.30.
Alle som ønsker å ta farvel med Elsa er hjertelig velkommen.

Minneside: bodingravferd.no

Avisa Nordland 21 mars 2023

Bodin kirke

Takk for
at vi alltid
skal minne
om den som
blev borte.

For alle
som
var med
på denne
reise.

Takk for
alle
minner

Godt
Andels
og
Andels

Marita
Thomson
Kjære
Marita
S...

Takk for
gode
stunder og
lyse minner
kjære
bestemor.

Torjontpåkastelsen

Så ta da mine hender og før meg frem
inntil jeg salig ender i himlens hjem!
Jeg kan ei gå alene, nei, intet sted.
Hvor du meg fører ene, jeg følger med.

La intet mer meg skille fra nåden din,
og gjør meg ganske stille, o Jesus min.
Ved dine fotter ene er barnet trygt.
på deg, på deg alene min tro er bygt.

Etterjontpåkastelsen

Selv om jeg ei foremmer din sterke hånd,
min salighet dog fremmer din gode Ånd.
Så ta da mine hender og før meg frem
inntil jeg salig ender i himlens hjem.

T. Julie von Haumann 1862 - M. Friedrich Silcher 1842

Takk for at du var sammen med oss i dag.

Prest: *Aksel Magnus Bjerke*
Organist: *Henrik Bechstrøm*
Solist: *Marianne Breivik*

Bodin Gravferd

Skogata 48, Sæmbogården
Telefon: 75 52 70 00

Ved å skanne
QR-koden
kommer du til
Elsa Marie
Torsteinsen sin
minneside.
© memorypro

Elsa Marie Torsteinsen

* 19.10.1934 - † 17.3.2023

Bodin kirke
Tirsdag 28. mars 2023

Tellessalme

O bli hos meg! Nå er det aftentid, og mørket stiger - dvel, o Herre blid!
Når annen hjelp blir støv og duger ei, du, hjelpeløse hjelper, bli hos meg!

Snart svinner livets dag, det kvelder fort, og jordens lys alt mørkner og går bort,
forandings skygge følger tro min vei - o du som ei forandres, bli hos meg!

Hver time trenger jeg din sterke vakt, kun for din nåde viker mørkets makt;
hvor skal jeg vandre trygt foruten deg? I mulm og solskinn, Herre, bli hos meg!

Når du velsigner, ei av frykt jeg vet, sør gjør ei ondt, gråt har ei bitterhet.
Hvor er vel dødens brodd? Jeg frykter ei. Du som har seiret, Herre, bli hos meg!

O la meg se ditt kors i dødens gys, driv mørket bort og vær meg livets lys!
Da skinner morgenrøden på min vei. I liv og død, o Herre, bli hos meg!

T.H. F. Lytje 1847 - M. Wilkarn Henry Mark 1861

Inngangord og bønn

Minnord

Blomsterhilsener

Solosang: Can't help falling in love (Prestley)

Skriftlesing

Tellessalme

O store Gud, når jeg i undring aner hva du har skapt i verden ved ditt ord,
ser universet med de mange baner og vet alt liv oppholdes ved ditt bord,
/: da bryter lovsang ifra sjelen ut: O store Gud, o store Gud! :/

Når jeg i Skriften ser de mange under som Gud har gjort fra første Adams tid,
og ser hvor trofast Herren alle stunder har ført sitt folk igjennom livets strid;
/: da bryter lovsang ifra sjelen ut: O store Gud, o store Gud! :/

Når jeg så vet at Kristus lot seg føde, ja, at han gikk omkring og gjorde vel,
inntil han sonet verdens synd og døde og oppsto for å frelse hver en sjel;
/: da bryter lovsang ifra sjelen ut: O store Gud, o store Gud! :/

Når så til slutt hvert tidens slør må falle, og troens mål er nådd, så jeg får se,
vil evighetens klokke sjelen kalle for tronen mellom skaren hvit som sne.
/: Da bryter lovsang ifra sjelen ut: Takk, store Gud, takk, store Gud! :/

T. Oehl Gustav Bøberg 1885 - M. Øien sk. folketro

Tale og bønn

Vår Far i himmelen!
La navnet ditt helliges. La riket ditt komme.
La viljen din skje på jorden slik som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød, og tilgi oss vår
skyld, slik også vi tilgir våre skyldnere. Og
la oss ikke komme i fristelse, men frels
oss fra det onde. For riket er
ditt og makten og æren
i evighet.
Amen
*

Solosang: Amazing grace (Newton)

Tellessalme

Navnet Jesus blekner aldri, tæres ei av tidens tann.
Navnet Jesus, det er evig, ingen det utslette kan.
Det har bud til unge, gamle, skyter stadig friske skudd.
Det har evnen til å samle alle sjeler inn til Gud.

Omkvad
Navnet Jesus må jeg elske, det har satt min sjel i brann.
Ved det navnet fant jeg frelse, intet annet frelse kan.

Jesu navn! Hvor skjønt det klinger, la det runge over jord!
Intet annet verden bringer håp og trøst som dette ord.
For det navn må hatet vike, for det navn må ondskap fly.
Ved det navn skal rettferds rike skyte friske skudd på ny.
Omkvad

Midt i nattens mørke blinker som et fyrlys Jesu navn,
og hver hjelplos seiler vinker inn til frelsens trygge havn.
Og når solen mer ei skinner, Jesu navn, det lyser enn.
Da den frelste skare synger høyt dets pris i himmelen!
Omkvad

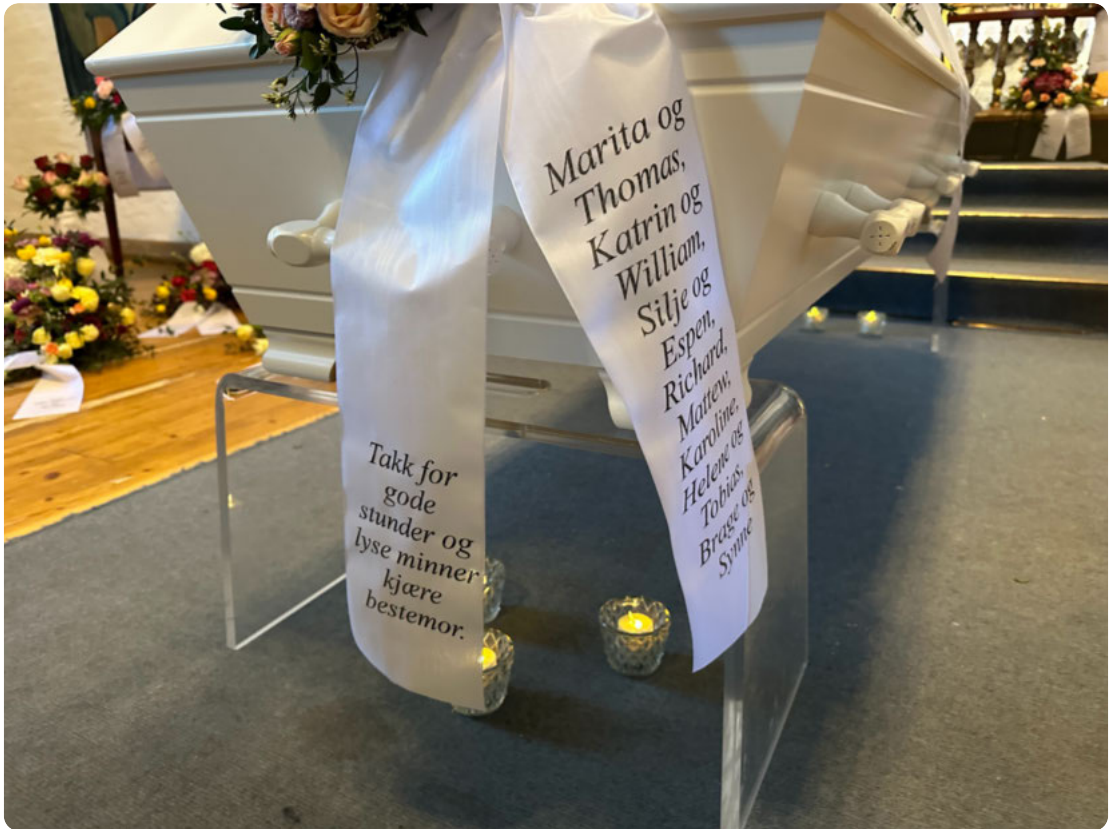
T. David Welander 1923 - M. Fra Zuluksian

*Med kjærlichkeit og alt du var for oss.
Du vil bli dypt savnet kjære
mamma og svigermor*

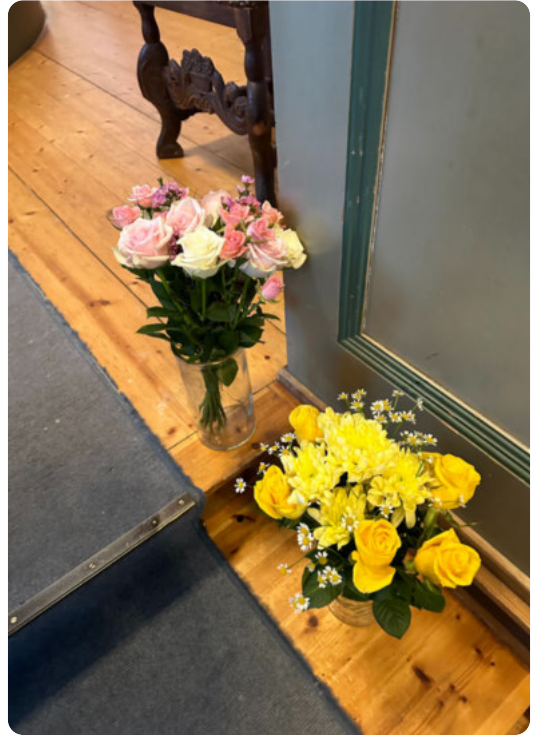

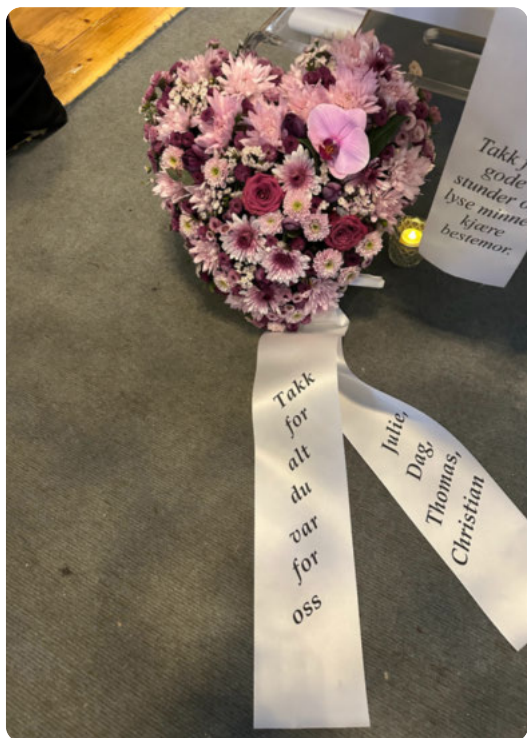

Til ettertanke

Jeg ønsker å gi dere noen ord på veien til bruk i sorgarbeidet og har lagt ved noen visdomsord - ikke mine - men jeg håper de gir et godt perspektiv på tiden som kommer.

Sorg er som en trekant som dreier rundt i hjertet med spisser som risper.

Det gjør vondt, forferdelig vondt til trekantenes spisser er avslitt og det bare er en kule igjen, som glir rundt uten smerte.

Sorg er en prosess som tar tid, men den tar slutt. Hvor lang prosessen er beror på hva vi har mistet, hvilke ressurser vi selv har og hvilken støtte vi mottar fra omgivelsene våre.

Men når gleden over det du har hatt, overskygger savnet av det du har mistet, når du vet at du aldri villet unnvært det du har tapt, selv om du var klar over at du en gang kanskje måtte gi slipp på det, da er trekantens spisser avslitt og kulen blir en skatt i ditt hjerte.

-kinesisk visdomsord-

Å leve med sorg

Å leve med sorg

Sorg er reaksjoner på tap av noen vi er knyttet til. Noen ganger føles det som hele tilværelsen blir ribbet for mening, og en kan tvile på om en noen gang kan bli skikkelig glad igjen. Da holder det ikke med lettvinde trøstens ord eller formaninger - hverken fra en selv eller andre. Det er ikke bare å "ta seg sammen" eller "ta det pent". Det blir også viktig å ta de følelsene en har, på alvor.

PSYKOLOG REIDUN INGEBRETSSEN

Varierte følelsesuttrykk

Sorg har mange ansikter. Vi kan ikke måle hva et menneske eller et forhold har betydd ved å se på de følelser som vises. Som individer har vi ulike måter å vise følelser og forholde oss til vanskeligheter på. Noen viser sin sorg åpent, mens andre bærer den i stillhet eller lar tårene kun få utløp i enerom. Sorgens intensitet varierer. Mennesker i sorg er ikke uten videre preget av tristhet hele tiden. Følelsene kan veksle på en måte som kan være vanskelig å forstå både for en selv og andre.

Jeg kjenner ikke meg selv igjen

Mange som har mistet en nærstående, reagerer på at de ikke er "sitt gamle jeg". Følelsesintensiteten kan virke skremmende. Bølger av sorg kan velte inn over en, når en minst venter det. Det er så mye som minner om den som er borte og det som var. Det kan skape en følelse av utrygghet. En har ikke helt kontroll over

seg selv eller sin nye livssituasjon. En enke uttrykte det slik: Når jeg er borte må jeg ta sjansen på at jeg kan begynne å gråte hvis jeg får min manns yndlingskake eller på annen måte blir minnet om han. Jeg har sagt fra til dem jeg skal til, slik at de vet om det." Denne enken godtok egne reaksjoner og satte ord på hva hun følte. Det gjorde det også lettere for dem som var rundt henne å forstå henne. På den måten fikk hun kontakt og støtte. Det hadde hun gått glipp av, hvis hun hadde holdt seg hjemme av redsel for å bli oppfattet som "rar" eller "sippete".

Sorg kan tappe for krefter

Etter et dødsfall er det vanlig at tankene kverner rundt tapet. Den sørgende har ofte behov for å snakke om det som har skjedd. Dette kan hjelpe en til å innse at dødsfallet er en realitet og åpne for følelsene omkring tapet. Alle tanker og følelser i forbindelse med det som har

skjedd, taper krefter og det kan bli lite overskudd til andre gjøremål. Det er vanlig å føle seg trett og kraftløs, miste matlysten og få søvnvansker. Som en sørgende sa, kan en følte seg dårlig uten å være syk, og utslitt uten å ha utrettet noe. Sorgen kan betraktes som et "arbeid" i seg selv, som en prosess som krever tid og oppmerksomhet. Det dreier seg ofte om et tilbakeblikk på forholdet til avdøde og dermed på eget liv. Et nærliggende spørsmål er ofte: "Hva med meg nå?"

Tilbakeblikk, minner og gjentatte tanker om det som har skjedd, kan prege både unge og gamle. Når tapet og det som har vært, blir i fokus for oppmerksomheten, går dette rimeligvis ut over konsentrasjonen og hukommelse.

Sørgende sier ofte: "Jeg klarer ikke å samle tankene ordentlig". En kan gå omkring og gjøre ting nærmest ved siden av seg selv for så plutselig å stoppe opp uten å vite hva en egentlig hadde fore. Dette er forståelig ut fra den sorg en gjennomlever og er ikke tegn på at en har blitt "sløv".

Når det gjelder eldre som er i sorg, kan både de selv og andre komme i skade for å skylde på "alderen". Selvfølgelig kan sykdom og mer varige forandringer inntreffe også samtidig med et tap. For de fleste gjelder det imidlertid at det blir lettere å samle tankene når de verste følelsesmessige bølgene har lagt seg.

Det å savna

Det er eit privilegium
å kjenna savn.
Vondt, ja og tungt.
Men det fortel
om ein nærleik som var.
Om varme, lys
og latter.
Det å savna er
den andre sida
av det å ha fått.
Å ikkje kjenna
savn, ville vera å
aldri ha elska.

BENTE BRATLUND

Tanker og følelser, kropp og sinn, henger nøye sammen.

Sorg tar tid

Vi klarer ikke å omstille oss til en ny virkelighet over natten. Denne forståelsen gjenspeiler seg også i dagligtalen: "Vi må ta tiden til hjelp". I et forsøk på å finne trøst i sorgen griper en lett til uttrykk som: "Tiden leger alle sår".

For en som nylig har mistet en nærstående kan et slikt "visdomsord" virke ugyldig. Det kan være umulig å forestille seg at en skal slutte å sørge. De fleste op-

plever imidlertid etter hvert at den verste smerten lindres, selv om savnet kan vare ved. Gradvis kan det bli lettere å tenke på og snakke om den som er død uten at de vonde følelsene blir overveldende. Det betyr ikke at en glemmer, snarere at en kan tenke tilbake uten å se det hele gjennom sorgens briller. Personen og vedkommendes liv kan tre klarere frem, men med gode minner og livsglede.

Selv om tiden er på parti med den sørgende, er ikke tiden i seg selv noen problemløser. De fleste må gjentatte ganger oppleve og gjennomleve påminnelsene om og kosekvensene av at ens kjære er borte. Vi snakker ofte om et sørgeår. Da har en vært igjennom årsdagen, årstider, og høytider siden dødsfallet. Det kan bety at en opplever å ha kommet et skritt videre. Det innebærer imidlertid ikke at vi kan fastsette et år som den tid det er naturlig å sørge. Sorg følger ikke slike normer. Noen som må skyve egne reaksjoner til side i den første tiden etter døds-

fallet, kan for eksempel gi rom for egen sorg, når andre i familien eller den ytre situasjonen har roet seg. Det vil ofte være mange påminnelser og bølger av sorg i lang tid etter tapet. Når en et mister barn, vil for eksempel skolestart, avslutninger og merkedager for barnets jevnaldrende representere påminnelser om hva som kunne ha vært. På den måten er det vanskelig å sette en endelig sluttstrek for sorgen. Samtidig får andre sider av livet, gleder og mål gjerne større plass.

Mange sorgrunder

Situasjoner som er "for første gang" siden dødsfallet er gjerne ekstra vanskelige. Det som skjer, blir lett ordnet ut fra "før og etter dødsfallet." Det er som en må sørge over bit for bit av forholdet og alle de møtepunkter en hadde sammen. En enkemann fortalte at han trodde det verste av sorgen var over, helt til han kom til landstedet og så alt som hadde vært konas og deres felles liv der. Denne delen av tapet avdekket fremdeles åpen sorg.

Der er også typisk at ting som en før kunne irritere seg over, kan bli savnet nå – Det kan gjelde tannkremtuber som ikke ble skrudd igjen, rot og ertende kommentarer.

Sorg går i bølger

Sorgreaksjoner følger ikke noen strøm-linjeformet prosess med ulike faser fram mot akseptering av tapet. Følelsene veksler. Hvis en venter at det bokstavelig talt skal gå bedre og bedre dag for dag, vil mange bli skuffet. Terrenget kan minne mer om et kupert fjellandskap der det kan være dype daler og myrsøkk mellom de utkikkspunktene som gir oversikt og fritt utsyn. Hvis en står i stampe, kan det være nyttig å tenke at en prøver ut enda et område av ulendt terreng foran seg.

Påminnelser i omgivelsene

I tillegg til at tanker kan komme ubedt, byr omgivelsene på en rekke påminnelser. Det gjør vondt å bli minnet om det som var og ikke er mer. Samtidig er dette en hjelp til å forstå at tapet virkelig er skjedd og til å forholde seg til egne følelser. For de fleste er det derfor ingen løsning å rydde bort alt som kan minne om avdøde eller unngå alle påminnelser. Minneting kan representere en trøst. Ulike mennesker har forskjellig tilnærming her og må kjenne etter hva som oppleves naturlig. Jeg råder ofte til at en ikke foretar altfor effektive ryddeaksjoner med en gang, i hvert fall ikke på vegne av andre sørger-

de. Det kan lønne seg å la det gå litt tid før en foretar flyttinger eller større omskiftninger, slik at en ikke handler i panikk eller ut fra umiddelbare innskytelser mens en er i uballanse.

Måten tapet skjer på

Måten dødsfallet skjer på kan virke inn på reaksjonene. Ved brå og uventede dødsfall får en ikke mulighet til å forberede seg på forhånd. Det blir et ekstra sjokk. Etter dramatiske hendelser kan en plages av vonde bilder og sanseintrykk. Dette kan bli forsterket av presseomtale og påminnelser en har lite styring med.

Også etter lange sykeleier kan imidlertid selve dødsfallet komme uventet og upassende. Stell og omsorg kan ha krevd så mye av de nærmeste at de i liten grad har kunnet forberede seg på å takle den omstilling de selv må gjennom.

Inntrykk fra dødsleiet kan sitte som spikret og det er ofte stor detaljrikdom i sørgerendes beretninger om hva som ble sagt og gjort eller hva en har unnlatt å gjøre. Der de nærmeste ikke har vært til stede, er det viktig at de får best mulig svar på sine ønsker om informasjon om det som har skjedd og får mulighet til å se den som er død. Dette er både et møte med virkeligheten og en mulighet til avskjed. Respekt for den enkelte og ivaretagelse av pårørende rett etter et dødsfall kan bidra til å forebygge problemer.

Minnene

Ta det med deg!
Det minste av grønt
som har hendt deg
kan redde livet ditt en dag
i vinterlandet.

Et strå bare,
et eneste blankt lite strå
fra sommeren i fjor
frosset fast i fonna,
kan hindre skredets
tusen drepende tonn
i å styrte utfor.

HANS BØRLI

Borte, men likevel nær.

Mange mennesker i sorg har følelsen av at deres kjære på en eller annen måte er nær, og de synes de kan se, høre eller fornemme vedkommende. Noen er redde for å bli oppfattet som unormale dersom de forteller om det. Dette er imidlertid vanlige opplevelser. Følelsesmessige bånd brytes ikke umiddelbart og den sørgende er fortsatt opptatt av den som er død. En slik sansemessig beredskap gjør også at en kan skvette til når en ser en som ligner avdøde. Mange griper seg selv i å tenke "Dette må jeg huske å fortelle når jeg kommer hjem". Slike erfaringer

kan opptre sammen med at en smertelig visshet om at personen er død.

Hadde jeg bare...

Noen plages av tanker om hva de burde ha gjort eller unnlatt å gjøre. Skyld kan dreie seg om tidligere konflikter i forholdet, selve dødsleiet eller tanker om en selv kunne ha gjort noe for å hindre det som skjedde. Andres forsikringer om at "Du har gjort alt du har kunnet", kan prelle av. Selv om en logisk sett ikke har skyld, kan tvilen nage. Andre kan måtte tåle å lytte til disse følelsene også, slik at den sørgende ikke blir overlatt til seg selv. Heller enn å benekte et hvert grunnlag for skyld, kan det i noen tilfelle være nødvendig å arbeide med å tilgi seg selv. Vi har ikke alltid overblikk og overskudd nok til å handle perfekt, verken i dagliglivet eller i krisesituasjoner. Heller enn å gjenta for seg selv "Jeg burde ha skjont hvor syk han var", kan en kanskje komme frem til og godta at "Jeg klarte ikke å sette sammen alle bitene i puslespillet og skjonne hvordan det var fatt før det var for sent". Tilsvarende kan gjelde for f.eks. "Jeg skulle ønske at jeg hadde vært mer tålmodig, men slik situasjonen var, klarte jeg det ikke."

Kontakt og støtte.

Mennesker i sorg kan trenge noen å snakke fortrolig med, noen de kan betro seg til og noen som kan lytte. Like viktig kan det være å ha noen som kan gi praktisk hjelp når det trengs eller som

bare "er der". Slekt og venner blir viktige støttespillere. Heldigvis er det heller ikke lenger slik at folk flest tror at en må være på sammenbruddets rand for å oppsøke et hjelpetilbud. Å søke hjelp i en krise betyr at en gjør noe aktivt for å klare å forholde seg til situasjonen.

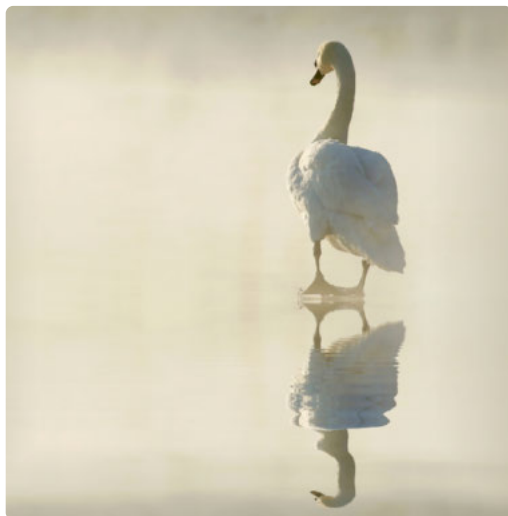
I en krise kan en føle seg overveldet. Spørsmål og tanker om alt en må ordne kan komme hulter til bulter. Da kan det være behov for hjelp til å sortere hva som må gjøres med en gang, hva som kan vente til i morgen, neste uke eller neste år. Utgangspunktet må være lydhørhet for hva den sørgendes selv synes er viktig. Da er ikke bare rasjonell logikk enerådende. Kanskje gir det en ekstra drivkraft å kunne ivareta noe som avdøde satte pris på eller realisere noe av det som var felles planer.

Tapsreaksjoner

Sorg har blitt kalt den pris vi må betale for vårt engasjement. Det er ingen lettvint oppskrifter for å "gå utenom sorgen" over et menneske vi har brydd om. Samtidig har det med rette blitt reist mye kritikk av en forståelse av sorg der en setter opp faste stadier i sorgprosesser. Slike normer for sorg kan føre til at en blir ufølsom for å møte den enkeltes reaksjoner slik de faktisk er. Det er ille nok å oppleve sorg, om en ikke skal bli konfrontert med snevre forventninger om hva som er "riktig" måte å sørge på. Ikke alle har langvarige eller intense sorgreaksjoner.

I møte med døden leter vi ofte etter forklaringer som skal formilde hendelsen. "Så vondt som han hadde det, var det kanskje best at han fikk slippe." Slike uttalelser kan sørgende selv komme med og mene. Hvis slike kommentarer blir formidlet på en slik måte at en "ikke har rett til å være lei seg", virker imidlertid dette negativt. Selv om en på en måte er glad for at en kjær fikk slippe lidelse, kan egen tapsfølelse være sterk. Det er typisk for sorg at følelsene ofte vil være blandet og sammensatte. Også lettelse over å slippe ut av et vanskelig forhold eller tyngende omsorgsoppgaver kan gå sammen med fortvilelse og savn. Den enkeltes følelser er reelle slik de er og ingen har fasit på hvordan de "bør" være.

Det kan være vondt å miste en person en har stått i et avhengighetsforhold til uansett om forholdet mest har vært

Når det skjer

Når det vi
frykter skjer,
går det an
å mestre sorg.

Men vi trenger omsorg
som et varmt teppe
rundt skuldrene våre,
mens vi fryser.

TOVE HOUCK

preget av uenighet. Kommentarer om at "Nå må du da være glad for å slippe alt strevet", kan treffe på skyldfølelse heller enn lettelse. Hvilke følelser som dominerer kan skifte i rask rekkefølge, men det er nyttig å være kjent med at lettelse kan være et element i sorgen. Noen forhold kan ha opphørt å fungere følelsesmessig før dødsfallet eller en har sørget over "bit for bit" av forholdet på forhånd. Da kan mye av det følelsesmessige arbeidet med sorgen allerede være gjort ved dødsfallet (ante-sipatorisk sorg). Likevel erfarer mange at det tross alt blir noe annet når dødsfallet inntreffer.

Et dødsfall kan noen ganger sette i gang sterkere følelser enn det vi hadde forventet fordi tapet rører ved strenger

av tilknytning som vi, kanskje til tross for forberedelse eller lang adskillelse, likevel ikke var ferdige med. Kanskje hadde vi noen forhåpninger og drømmer som nå må forbli urealiserte. Andres død kan også bli en påminnelse om forgjengelighet og brustne forventninger i eget liv.

Hvordan mestre tap

Vi mennesker har forskjellig stil når det gjelder å forholde oss til omstillinger. Noen går aktivt løs på alle problemer, mens andre er mer avventende og nærmer seg situasjonen forsiktig. Atter andre vil helst gå utenom. Slike mønstre gjenspeiler seg i sorg også. Noen som er gode problemløsere på andre områder, kan imidlertid oppleve at de blir stående litt i stampe i denne situasjonen. Det er ikke bare ytre problemer å løse, men følelser å forholde seg til. Uansett ens anstrengelser når en ikke det "mål" å få tilbake den som er borte. Selv om en er "flink til å klare seg", kan en derfor føle seg frustrert og ha det vondt. En kan ikke trekke fram en bestemt mestringsmåte som den beste ved sorg. Hver og en må finne sin ballanse mellom å gjemme seg og slå på og mellom å ta følelsene innover seg og - tross alt - se det som fortsatt kan være bra i nåtid og framtid. Mange legger vekt på å opprettholde kontinuitet og sammenheng mellom tilværelsen før og nå og å ha mulighet til å holde på med sine faste aktiviteter. Det gir en ramme og en struktur på hverdagen.

Det er en hjelp til å komme seg videre.

Selve vekslingen mellom unngåelse, følelsesmessige reaksjoner over tapet og reorientering mot fremtiden kan være fruktbar for å mestre et tap. Sørgende er lite tjent med å presse seg selv hele tiden. Noen ganger opplever en likevel å måtte løfte seg etter håret og gjøre noe en har gruet fælt for. Når en greier noe en trodde var nesten umulig, øker det motet på å klare situasjonen.

Erfaringer fra en undersøkelse blant eldre enker og enkemenn viste at mange til tross for savn, var fornøyde med hvordan de klarte å takle vanskelighetene vel ett år etter tap av ektefelle. Det gikk stort sett bedre enn forventet. Etter tap av ektefelle gir kvinner i større grad enn menn uttrykk for at (av de to) er de best rustet til å leve alene. Mange gir uttrykk for at de utvikler større selvstendighet og styrke til å klare ting på egenhånd. Med all mulig respekt og lydhørhet for den enkeltes opplevelser akkurat der han eller hun befinner seg, kan dette vise at det er håp om lys i andre enden av tunnelen også for andre som bare ser inn i mørket foreløpig. Mennesker som har opplevd tap og kriser, kan ofte i ettertid fortelle at erfaringene har gitt vekstmuligheter og nye perspektiver på livet.

Hjelp ved komplisert sorg

I en del tilfelle klarer ikke sørgende å reagere følelsesmessig selv om sorgen

berører dem sterkt. "Det sitter som en klump i brystet, og jeg drives rastløs omkring". Noen prøver å unngå alt som minner om dødsfallet og leve "som om" det ikke har skjedd. Andre kan fortelle detaljert om det som har skjedd, men uten at følelsene er med i det de sier. Dette er ikke uttrykk for likegyldighet. Det er snarere for smertefullt å ta følelsene inn over seg. I situasjoner der dette gir seg utslag i angst, kroppslige plager eller problemer med å fungere i arbeid/skole, fritid og samspill med andre, kan det være behov for faglig hjelp og oppfølging.

Andre kan ha behov for hjelp fordi sorgen gjennom lengre tid er som et åpent sår med intens smerte, der en ikke finner lindring. Noen kan trenge hjelp til å få avledning fra alt som minner om tapet eller arbeide med adskillelsen fra avdøde, slik at de gradvis kan etablere en trygg plattform for sitt liv og sin fremtid igjen.

Etter dramatiske og voldsomme dødsfall kan det være ekstra behov for å få hjelp med posttraumatiske plager når en over tid har påtrengende minner, tanker eller drømmer, vedvarende unngåelse av det som minnet om hendelsen og vedvarende uro.

Tap er ikke bare en utfordring for enkeltindivider. Familiemedlemmer kan reagere på ulike måter og ha problemer med å forstå hverandre og kommunisere. Dette

kan skape vansker i samspillet mellom partnere, foreldre og barn og mellom søsken når de trenger hverandre som mest. Da kan familien trenge hjelp for å kunne snakke sammen.

Noen problemer skyldes ikke selve sorgen, men ensomhet og vansker i alenesituasjonen. Noen ganger kan det virke som den sørgende holder fast ved det som har vært av mangel på annen bekreftelse i nåtiden. Det kan være behov for å etablere nye kontakter og engasjementer. Etterlatte kan hjelpe hverandre i denne situasjonen. Nettverket blir viktig for å gi bekreftelse på at en tross alt ikke er helt alene likevel.

Sorg – behov for å forstå ulike uttrykksmåter og situasjoner

Hver og en må tas på alvor med sin sorg. Det innebærer å forstå at det er ulike uttrykksmåter og intensitet i sorgreaksjonene og ulike måter å takle dem på.

Som nevnt kan følelsene veksle i rask rekkefølge. En som tilsynelatende har godtatt tapet, kan igjen føle at det hele er uvirkelig eller oppleve sinne, bitterhet og kanskje misunnelse i forhold til andre som kan forsette som før med den største selvfølgelighet.

Det er utarbeidet nyttig materiell både for mennesker i sorg og for andre som vil være til støtte for barn og voksne i sorg.

"Landsforeningen uventet barnedød" og "Vi som har et barn for lite" har utarbeidet en rekke brosjyrer beregnet på foreldre, søsken, besteforeldre og andre som opplever barns dør. (se litteraturliste).

Sørgende etter selvmord kan ha ekstra behov for støtte og hjelp til å gå videre i livet. Det er utarbeidet egen veileder for ivaretagelse av etterlatte etter selvmord (Helsedirektoratet).

Etter 22. juli-tragedien har vi fått understreket betydningen av fellesskap og på å løfte i flokk. Både ved slike ekstraordinære hendelser og ved tap og traumer som ikke rammer så mange, kan enkeltpersoner og familier trenge fellesskap, forståelse, hjelp og støtte.

Gleden og sorgen

Noen sier:
"Gleden er større enn sorgen,"
og andre sier,
"Nei, sorgen er størst."

Men jeg sier
at de er uatskillelige.

KAHLIL GIBRAN

Aktuell litteratur

Litteratur for voksne

Bugge, Kari & Røkholt, Eline G. (2009):

Barn og unge som sørger.

Fagbokforlaget.

Dyregrov, Kari & Dyregrov, Atle (2007):

Sosial nettverksstøtte ved brå død.

Fagbokforlaget.

Helsedirektoratet (2011):

Etter selvmordet – veileder om ivaretagelse av etterlatte ved selvmord.

Landsforeningen uventet barnedød.

Nettside: www.lub.no

Vi som har et barn for lite.

Nettside: www.etbarnforlite.no

Stroebe, Margaret S., Hansson, Robert O., Schut, Henk & Stroebe, Wolfgang (2008):

Handbook of bereavement, research and practice.

American Psychological Association.

Ekvik, Steinar, Verbum (2001):

"Tårer uten stemme"

Om barn og sorg

Ekvik, Steinar, Verbum (2000):

"Den undervurderte sorgen"

Om å miste gamle foreldre

Ekvik, Steinar, Verbum (2002):

"Ta det som en mann"

Når menn og kvinner sørger forskjellig

Eidsvåg, Inge, Cappelen (2002):

"Når livet kaster skygge"

Refleksjoner om mening, omsorg og trøst

Torkelsen, Terje, Genesis (1996):

"Sangen etter dine sko"

En beretning om sorg, selvmord og livstro

Dyregrov, Atle, Sigman (1989):

"Sorg hos barn"

En håndbok for voksne

Bøhle, Solveig, Ex libris (1988):

"Noen blir tilbake"

Når et menneske tar sitt eget liv

Bratteli, Randi, Gyldendal (1987):

"Videre alene"

Om å ha mistet en livsledsager

Bratteli, Randi og Sørbye, Liv W.,

Gyldendal (1989):

"Sorgen og livet"

Pårørendefortellinger og følelsesmessige og praktiske sider ved pårørendes situasjon

Rogne, Kari, Grøndahl (1993):

"Vi som blir igjen"

Pårørende i møte med sykdom, ulykke og død – og livet som går videre

Retterstøl, Nils og Dahl, Per Arne,

Luther (1995):

"Å leve med sorgen"

Ellingsen, Svein, Verbum (1989):

"Mens jeg her er tatt til side"

Dikt og salmer

Myhre, Anne M., Universitetsforlaget (1992):

"Det kan ikke være sant"

Når et lite barn dør

Skeie, Eivind, Luther (1996):

"Dyrebare døgn"

En vandring i sorgens landskap;
en nær pårørendes beretning

Vinnes, Bjarte og Myskjå, Audun,
Fagbokforlaget (2003):

"Kampen om håpet"

En dagbok om kreft og kjærlighet

Magnus, Jon, Forum Aschehoug (1999):

"Veien til Karlsvogna"

En ektefelles beretning om kreftsykdom
og død

Seiness, Cecilie, Samlaget (2003):

"Mor"

Om å miste en mor i ung alder

Ranheim, Unni, Tell Forlag (2002):

"Vær der for meg"

Om ungdom, død og sorg

Bøker for ungdom

Gaarder, Jostein, Aschehoug (1998):

"I et speil, i en gåte"

Enquist, Per Olov, Carlsen (1989):

"Mannen i båten"

Lindell, Unni, Damm (1986):

"Den grønne dagen"

Talbert, Marc, Cappelen (1987):

"Sangen fra døde fugler"

Mørk, Dea Trier, Vindrose (1982):

"Aftenstjernen"

Bøker for barn (og voksne)

Breen, Else, Aschehoug (1975):

"I stripe tenger"

Lorentzen, Karin, Gyldendal (1976):

"Stine Stankelben"

Kaldhol, Marit og Øyen, Wenche,
Samlaget (1987):

"Farvel Rune"

Lindgren, Astrid, Damm (2004):

"Brødrene Løvehjerte"

Skeie, Eivind, Luther (1995):

"Sommerlandet"

En fortelling om håp

Hake, Karin, Omnipax (2014):

"Kanskje bestefar er en stjerne"